

Geliş Tarihi : 18.01.2023
Kabul Tarihi: 21.07.2023

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Journal Of Modern Turkish History Studies
XXIII/46 (2023-Bahar/Spring), ss. 5-24.

Araştırma Makalesi / Research Article

İZMİR'İN İŞGALİNDE İTALYA'NIN ROLÜ*

Fulvio BERTUCCELLI**

Öz

İtalya, 1911-1912 Trablusgarp Harbi'nin ardından Osmanlı meseleleriyle daha yakından alakalı olmuştur. Londra Antlaşması'yla İtalya'nın Birinci Dünya Harbi'ne katılımı, Anadolu ve Doğu Akdeniz üzerinde bir İtalyan nüfuz alanı kurma hayalini cesaretlendirmiştir. Bir İtalyan topluluğuna da ev sahipliği yapan İzmir liman şehri, St Jean de Maurienne Antlaşması yoluyla İtalyan iddialarının Britanya ve Fransa tarafından tanınmasını sağlamak için başarılı bir şekilde mücadele eden İtalyan diplomasisinin açık hedefiydi. Bu makalenin amacı, özellikle 15 Mayıs 1919'da Yunanların liderliğinde İzmir'in İtilaf Devletler'ce işgaliyle sonuçlanan ve İtalyanların Anadolu planlarının başarısızlığının başlangıcı olan siyasi olaylara odaklanarak Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasında İtalya'nın rolü hakkında güncellenmiş tarihsel bir tablo sunmaktır. Çalışmada İtalyan diplomatik kaynaklardan yararlanarak hem İtalya yayımlı projeleri kapsamında İzmir'in yeri hem de İtalyan yöneticilerin işgal algıları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: İzmir/Smyrna, Birinci Dünya Harbi, Emperyalizm, İtalya, Doğu Akdeniz.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.

There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Araş. Gör. Dr., "La Sapienza" University of Rome, Department of History Anthropology Religions Visual and Performing Arts,
(e-posta: fulvio.bertucelli@uniroma1.it), (Orcid: 0000-0003-3497-5415).

THE ROLE OF ITALY IN THE OCCUPATION OF IZMIR

Abstract

After the end of the Italo-Turkish war of 1911-1912, Italy became more directly involved in the Ottoman affairs. The Italian intervention in the Great War following the signature of the London Pact encouraged the dream of extending the country's influence over Eastern Mediterranean and Anatolia. The port-city of İzmir, which hosted a relevant Italian community, was seen as the obvious target by Italian diplomacy which struggled successfully for the recognition of Italian claims by Great Britain and France through the St. Jean de Maurienne agreement. This essay aims to offer an updated historical account of the Italian involvement in the partition of the Ottoman Empire focusing specifically on the events which led to the 15 May 1919 Greek-led interallied occupation of İzmir and the beginning of the failure of the Italian claims for Anatolia. Through the reading of the Italian diplomatic sources as well as existing historiography on the subject, the essay attempts to evaluate the position of İzmir in the Italian expansionist plans and to reconstruct the Italian leading cadre's perception of the occupation of the city.

Keywords: İzmir/Smyrna, First World War, Imperialism, Italy, Eastern Mediterranean.

Giriş

İzmir'in Yunan İşgali Mustafa Kemal tarafından yönetilen Türk Kurtuluş Savaşı'nın başlangıç noktası olarak nitelendirilebilir. Ayrıca, 15 Mayıs 1919 işgali uluslararası bir olay olduğundan dolayı farklı aktörler arasındaki etkileşimin bir sonucudur. Bu yazının amacı İzmir'in işgaliyle sonuçlandırılmış siyasi olaylar hakkında İtalyan perspektifini ortaya koyarak güncellenmiş bir tarihsel tablo sunmaktır.¹ Bu çalışmanın yararlandığı kaynaklar hem İtalyan Diplomatik Belgeleri hem de konuyu ele alan diğer tarihyograpik çalışmalardan oluşmaktadır. Fabio L. Grassi, Mevlüt Çelebi ve Engin Berber'in eserlerinin² yanısıra bazı yeni tarihli çalışmalarından yararlanılmıştır.³ Bu kaynakların ışığında, ilk olarak, İtalya'nın Anadolu'ya yönelik sömürgeci planları çerçevesinde İzmir meselesiyle ilişkisi özetlenecek, sonrasında İtilaf Devletleri arasındaki ilişkileri hesaba katarak savaş bitiminde İzmir ve Batı Anadolu ile Doğu Anadolu'yu ele geçirmeye yönelik İtalyan diplomatik ve siyasi eylemleri değerlendirilecektir. Bu genel tablonun ışığında, Yunan önderliğinde gerçekleşen İzmir'in işgalinin İtalyan yönetici çevrelerin algısı üzerine odaklanılacak ve İzmir ile ilgili İtalyan taleplerinde nihai vazgeçiş beraberinde getiren Tittoni-Venezelo anlaşmasının bir değerlendirmesiyle sonuçlandırılacaktır.

- 1 Bu yazının Türkçesini gözden geçirmiş olan Floransa Üniversitesi Okutmanı ve Hacettepe Üniversitesi Dr. Öğr. Üyesi Pınar Karataş'a teşekkürlerimi sunarım.
- 2 Mevlüt Çelebi, "Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri", 90. Yılında Millî Mücadele Sempozyumları Bildiriler, (Haz. H. Aytuğ Tokur), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2011; M. Çelebi, "İtalyan Arşiv Belgelerinde İzmir'in İşgali", XIV. Türk Tarih Kongresi, (9-13 Eylül 2002), Kongreye Sunulan Bildiriler, III. Cilt, TTK Yayını, Ankara 2006; Engin Berber, *Sancılı Yıllar--İzmir 1918-1922: Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancığı*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997; Fabio L. Grassi, *İtalya ve Türk Sorunu 1919-1923, Kamuoyu ve Dış Politika*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010); F. L. Grassi, "Diplomazia Segreta Italo-Turca dopo la Prima Guerra Mondiale; Convergenze ed Equivoci (1919-1920)", *Clio*, Anno XXXIX - n. 1 (gennaio-marzo 2003); F. L. Grassi, "Trablusgarp'tan Kurtuluş Savaşı'na İtalyan Politikasında İzmir", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu. Uluslararası Sempozyum Bildirileri 6-8 Eylül 2009 I Çilt*, (Haz. Oktay Gökdemir), İzmir, 2010; F. L. Grassi, "Dove si Combate: Anatolia", *Tra il Bosforo e l'Egeo. La Marina Italiana e la Fine dell'Impero Ottomano 1919-1923*, (Haz. Alessandro Vagnini), Ufficio Storico della Marina Militare, Roma, 2021.
- 3 Gurhan Yellice, "Megali İdea mı Mare Nostrum mu? Mondros Mütarekesi'nden İzmir'in İşgaline İtalyan-Yunan İlişkileri ve Propaganda Savaşı, 1918-1919", *Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal of History School (JOHS)*, Ekim 2018, October 2018, Yıl 11, Sayı XXXVI; Vanda Wilcox, *The Italian Empire and the Great War*, Oxford University Press, Oxford, 2021; Luciano Monzali, *Il Colonialismo nella Politica Estera Italiana*, Società Editrice Dante Alighieri, Roma 2017; Federico Imperato, "L'Italia e gli Accordi di San Giovanni di Moriana", *La Guerra di Cadorna 1915-1917 Atti del Convegno Trieste - Gorizia 2 - 4 Novembre 2016*, (Haz. Pietro Neglie-Andrea Ungari), Ufficio Storico Sme, Roma, 2018; Stefano Marcuzzi, "A Machiavellian Ally? Italy and the Entente (1914-1918)", *Italy in the Era of the Great War*, (Haz. Vanda Wilcox), Brill, Leiden-Boston, 2018.

1. Birinci Dünya Harbi ve Sömürgeci İtalyan Hayalleri

1861’de birliğini sağlayan, Fransa ve Britanya’ya nispetten daha geç sömürgeci girişimleri içinde bulunan İtalya Krallığı, Libya’nın kıyı şeridi ve On İki Adalar’ın işgaliyle sonuçlanan Trablusgarp Harbi’nden sonra Anadolu’ya daha net bir ilgi göstermeye başladı.⁴ Tam bu dönemde İtalyan yayılmacı çevreler arasında Osmanlı İmparatorluğu’nun zayıflığından istifade ederek bir “beşinci sahili” ele geçirmenin inancı egemen olmaya başladı. Böylece, diğer Avrupalı ülkeler gibi İtalya Krallığı 1912 yılında Antalya bölgesine ilişkin imtiyaz sahibi olmuştur. Fakat, milliyetçi ve yayılmacı çevreler arasında İtalya için Antalya’nın İzmir’e doğru sadece bir hat olduğu kanısı güçlenmeye başladı. Yunan irredentist projelerinin hedefi olmasına rağmen⁵ ‘Ege’nin incisi’, eski tarihlerden beri burada olan İtalyan topluluğuyla, kesinlikle stratejik ve ticari açılarından Antalya’ya göre daha önemli bir ganimet olarak sayılmaktaydı. 1913 Anadolu gezisi sırasında gazeteci Giuseppe Bevione’nin sözleri bu tutumun açık bir göstergesiydi: “Her şeyden evvel göz önüne almak gerekir ki bütün Batı Anadolu’nun bölgesinin,[...] İzmir adlı bir gözbebeği, bir kapısı, bir merkezi vardır. İzmir Osmanlı İmparatorluğu’nun ikinci şehridir. Ege sahilinin bütün canlılığı İzmir’e akar. İzmir’e ilgi göstermeden Anadolu’nun demiryolunun batısında etkili bir eylem yapmak imkansızdır. İzmir’e ilgi göstermek [...] ona hücum etmek anlamına gelmez. Daha doğrusu orada meşru medeniyetleştirici bir eylem yapmak demektir. [...] Havada kuvvetli daha ulu hedeflere yönelen yayılmış olan bir duygu vardır. Böyle olması gerekiyor çünkü İzmir’de gaflet edeceksek Ön Asya’nın bu son şeridinde hiçbir şeyi elde etmeyeceğiz. [Bu yüzden] İzmir’de azamet, inanç, fedakarlıkla çalışmamız lazım çünkü İzmir Batı Anadolu’nun beyin ve gönlüdür. Biz Antalya’da sadece ilk ipoteğimiz elde ettik [...]”⁶

Birinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi yayılmacı çevrelerin projelerinin gerçekleşmesine bir fırsat yarattı. 1915 yılının Ağustos ayında Avusturya-Macaristan egemenliği altında bulunan Trento ile Trieste şehirlerini ele geçirerek ulusal birleşimini tamamlamak üzere İtilaf Devletleri’nin yanına savaşa girmiş olan İtalya, tereddütlü Fransa ve Birleşik Krallık’la görüşmelerinden sonra, Doğu Akdeniz’de daha önemli bir rol oynamak için fırsat kaçırmamıştır. Savaş yılları ve sonrasında 1919 yılına kadar kısa süreli hükümetler (Antonio Salandra, Paolo Boselli, Vittorio Emanuele Orlando) kurulmasına rağmen İtalyan dış politikasının devamlılığı Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten Sidney Sonnino tarafından sağlandı. Fakat İtalya’nın savaşa İtilaf Devletleri’nin yanında girmesini sağlayan Londra Antlaşması, Anadolu’yla ilgili sömürge kazanımları

4 Grassi, “Trablusgarp’tan Kurtuluş Savaşı’na İtalyan Politikasında İzmir”, *a.g.m.*, ss.95-96. Bu konuda daha kapsamlı bir tablo için bkz. Marta Petricoli, *L’Italia in Asia Minore. Equilibrio mediterraneo e ambizioni imperialiste alla vigilia della prima guerra mondiale*, Sansoni, Firenze, 1983.

5 İzmir üzerine Yunan iddialar ve propaganda faaliyetleri hakkında bkz. Yellice, *a.g.m.*, s.180.

6 Giuseppe Bevione, *L’Asia Minore e l’Italia*, Fratelli Boccia Editori, Milano-Roma, s.73.

hakkında son derecede belirsizdi.⁷ 8'nci maddeyle On İki Adalar'ın işgali tanınmakla birlikte metnin 9. maddesinde İtalyan kazançları belli belirsiz bir 'adil pay' olarak nitelendirilmekteydi.⁸ Gerçekte, Antalya ve çevresinin dışında bütün İtalyan yayılmacı hayalleri Fransız ve İngiliz çıkarlarına tabiydi. Yine de, İtalyan hükümetinin kesin bir diplomatik eylem yapması için zaman geçmesi gerekti. Zaten, İtalyan kamuoyunun geneline göre ülkenin savaşa müdahil olması her şeyden evvel Avusturya-Macaristan'a karşı irredentist projesinin bir sonucuydu.⁹ Fakat bilindiği gibi umulduğunun aksine harp uzun bir mevzi savaşına döndü. Bu arada 1916 yılının Mayıs ayında Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalama planının bir göstergesi olan Sykes-Picot Gizli Antlaşması Fransa ile Birleşik Krallık arasında imzalandı. İtalyan diplomasisi bu gizli anlaşma hakkında ilk söylentiler yayılmaya başlayınca İtalya'ya ait olacak Osmanlı topraklarının daha açık bir şekilde belirlenmesi amacıyla harekete geçti.¹⁰ Dolayısıyla İtalya, Ağustos 1916'da Almanya'ya savaş ilan ettikten sonra, gizli anlaşmanın koşullarından haberdar edilmesi ve Osmanlı topraklarının geleceğinin yeniden ele alınması konularında kararlıkla talepte bulundu.¹¹

Bu sırada, daha evvel Doğu Akdeniz'le ilgili diplomatik mücadelenin ikinci planda kalmasını kabul eden İtalyan kamuoyunda makale ve bildirimler yoluyla İtalya'nın hedeflere yönelmesi gerektiğini tartışan hem milliyetçi hem sağ liberal aydın ve politikacıların oluşturduğu yayılmacı bir akım belirdi. Farklı çalışmaların vurguladığı gibi bu yayınlar arasında senatör Leopoldo Franchetti ile Tommaso Sillani adlı milliyetçi yazar tarafından hazırlanmış kitap en etkili olmuştur. Kitap, akademik ve entellektüel alanın üç binden fazla mensubu tarafından imzalanmış, St. Jean de Maurienne görüşmelerinin arifesinde İtalyan Başbakan Boselli ve Dışişleri Bakan Sidney Sonnino'ya teslim edilmiştir. İtilaf Devletleri'ne yöneltilen bir sürü 'asgari talepleri' tasarlayan sözde 'Franchetti' bildirisi üç bölümden oluşuyordu. Birincisi Avrupa, ikincisi Afrika, üçüncüsü Anadolu'yla ilgiliydi. Anadolu'yla ilgili olan paragrafında, Anadolu'nun Ege ve

7 Grassi, "Trablusgarp'tan...", s.97.

8 Antlaşmanın 9. maddesinin İngilizcesi şöyledir.: "Generally speaking, France, Great Britain and Russia recognise that Italy is interested in the maintenance of the balance of power in the Mediterranean and that, in the event of the total or partial partition of Turkey in Asia, she ought to obtain a just share of the Mediterranean region adjacent to the province of Adalia, where Italy has already acquired rights and interests which formed the subject of an Italo-British convention. The zone which shall eventually be allotted to Italy shall be delimited, at the proper time, due account being taken of the existing interests of France and Great Britain. The interests of Italy shall also be taken into consideration in the event of the territorial integrity of the Turkish Empire being maintained and of alterations being made in the zones of interest of the Powers. If France, Great Britain and Russia occupy any territories in Turkey in Asia during the course of the war, the Mediterranean region bordering on the Province of Adalia within the limits indicated above shall be reserved to Italy, who shall be entitled to occupy it". Agreement between France, Russia, Great Britain and Italy, signed at London, April 26, 1915, H.M. Stationery Off., London, 1920, s.5.

9 Mario Toscano, "Gli accordi di S. Giovanni di Moriana", *Annali di scienze politiche*, Marzo 1936, Vol. 9, No. 1 (Marzo 1936), s.44.

10 Grassi, *a.g.m.*, s.98.

11 Monzali, *a.g.e.*, ss.64-65.

Akdeniz'deki bütün limanlarıyla iç ve kıyı bölgeleri İtalya'nın kontrolü altında bulunması gerektiği vurgulanıyordu.¹²

Böylece, Antalya ve çevresinin İtalyan kontrolü altında bulunmasını kabul eden Fransa ve Birleşik Krallık ile İzmir, Konya ve Adana'nın da verilmesini isteyen İtalyan yönetici kadrolar arasında zorlu geçen görüşmeler gerçekleşti. Bu toprak iddiaları arasında Anadolu'nun en canlı ve büyük limanı olan İzmir en kıymetli hedefti. İtalyan diplomatların teşvik adı altında Sonnino üzerinde kurduğu baskıyı bu atmosfer ışığında değerlendirmek gerektir.

17 Şubat 1917'de İtalya'nın Londra büyükelçisi, Imperiali, Sonnino'ya şöyle yazıyordu:

*“Zat-ı alilerinizin kararları ne olursa olsun [...] İzmir'den vazgeçmemizle, benim itaatli fikrime göre, bize önerilen bölgenin bütün maddi ve manevi değerlerinin eksik kalacağını hürmetle ifade etmekten kendimi alıkoyamamaktayım. İzmir'e sahip olmak üzere sonuna kadar mücadele etmemiz ve ne pahasına olursa olsun başarılı olmamız gerektiğine inanıyorum. [...] İzmir'e hakimiyetimiz, yanılmıyorsam, Beyrut ve İskenderun'daki Fransız hakimiyetini faydalı bir şekilde dengeleyebilecek [...]”*¹³

Petrograd büyükelçisi Carlotti tarafından Dışişleri Bakanı'na gönderilen 23 Şubat tarihli bir telgrafta, Yunan iddialarına yer verilmemesi gerektiğini vurgulayarak benzer bir ifade kullandı: *“İzmir meselesi, Londra'da ele alındığı gibi, ya düşman Türkiye'yi ya müttefik İtalya'yı desteklemek konusunda bir seçenektir [...]. Bu açıdan saymak gerekir ki [İzmir] saltanat gibi zayıf bir devletin elinde olsa, Helenizm'in dalgalı cazibelerinin avı olup, barış yolunda bir araç olmaktansa devamlı çatışmalar ve sıkıntılara sebep olur. Orada, (İzmir'de) merkezi hakimiyetin değişmezlik niteliğine sahip olup eski zamanlardan beri var olan geniş ve abut bir topluluğa sahip olan İtalya tarafından verilebilecek istikrarın sağlanması gerekiyor. [...] Son olarak adillik ve mevcut anlaşmalara uygun olarak İtalya tarafından talep edilen bütün bölgelerin gerçek ve fiili iktisadi bir değer taşıyan tek parçası İzmir ve vilayeti olduğunu ve bunlardan eksik kalınca zahmet olmaktansa bize yarar pek az şey kalacağını hatırlatmak gerekir.”*¹⁴

Hem “Franchetti Muhtırası” hem de aktardığımız belgeler ışığında İtalyan aydınlar ve politikacıların irksallaşmış¹⁵ bir dünya görüşünden kurtulmuş olmadıkları apaçıktır. Buna göre Osmanlı İmparatorluğu ve İslam alemi gerici bir kültürün ifadeleridir. Aynı zamanda, genel olarak İtalyan yayılcı çevrelerin bir ‘haçlı’ zihniyetine sahip olmadığı vurgulamak gerekiyor. Başka bir deyimle, emperyalist devletler arasındaki çekişme, Osmanlı'ya karşı içgüdüsel bir düşmanlık duygusundan daha çok etkili olmuştur.¹⁶

12 Bu konuda bkz. Grassi, a.g.e., ss.25-26; Toscano, a.g.m., ss.47-50; Imperato, a.g.m., ss.97-98.

13 DDI-V/7, s.250.

14 DDI-V/7, ss.267-268.

15 “İrksallaşma” kavramı üzerine bkz. Cemil Aydın, *The Idea of Muslim World*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2017, ss.5-11.

16 Grassi, “Trablusgarp'tan Kurtuluş Savaşı'na İtalyan Politikasında İzmir”, a.g.m., 104.

İtalyan talepleri ve özellikle İzmir'le ilgili olanlar, Fransa'nın ihtiyat ve bunları Boğazlar'la ilgili egemenlik planlarına bir tehdit olarak değerlendiren Rusya'nın keskin muhalefetiyle karşılaştı.¹⁷ Birleşik Krallık'ın tutumuna gelince, İngiliz yöneticiler Fransız etki alanını dengelemek üzere İtalyan kontrolü altındaki bölgenin genişletilmesine karşı olmamasına rağmen, İzmir üzerindeki bir İtalyan kontrolünün Ege'de tehlikeli bir rakibin doğmasına sebep olabileceğinden kaygı duymuştur.¹⁸ Ayrıca, İngiliz hükümeti, şehri Yunanistan'ın harbe katılmasının karşılığında bir ödül olarak kullanmaya niyetliydi ya da bu plan başarılı olmazsa İzmir her halde İngiliz vesayeti altındaki bir Türk devletinin önemli bir limanı olurdu.¹⁹

Lloyd George'un iktidara gelmesi ve İtalyan yayılcı projelere muhalefetiyle tanınan Arthur Balfour'un Dışişleri Bakanlığı'na atanması elbette İtalya'nın planlarını kolaylaştırmadı. Şubat ile Mart ayları arasında Londra'da gerçekleşen görüşmeler İtalyan taleplerinin reddedilmesiyle sonuçlandı. Yine de, 'sömürge kazançlarının' çözülmemesi Sonnino'nun istifasına sebep olabileceği ve bu yüzden meseleyi öngörülemez bir duruma getirebileceği ihtimali Fransa ve Birleşik Krallık'ı yeni görüşmeler yapılmasına razı etti. Bununla birlikte, Grassi'nin belirttiği gibi "*Çarlığı deviren demokratik devrimi takip eden Rusya'nın artan askeri etkisizliği, İtalyan yayılcı çevrelerinin işine yaradı*"²⁰.

Dolayısıyla 20 Nisan 1917'de gerçekleşen St. Jean de Maurienne Antlaşması temsilciler arasında karşılıklı ihtiyata rağmen görünüşte İtalya için büyük bir başarıydı. Antlaşmanın 1. maddesiyle Sykes-Picot Antlaşması'nı tanımaya söz veren İtalya, Rusya'nın izni şartıyla, Antalya, Konya ve İzmir üzerinde kontrolü elde etti. İzmir, İngiliz ve Fransız sermayelerine açık bir "gümrüksüz liman" olacaktı. Elbette, Rus hükümetinin onayla ilgili maddesi, Fransız ve İngiliz hükümetlerinin İtalyanların taleplerini karşılamaya niyetli olmadıklarının göstergesidir. Bu konuda 25 Nisan 1917 tarihli Sonnino'ya Londra Büyükelçisi Imperiali tarafından gönderilen bir telgraf dikkate değerdir. Bu telgrafta Imperiali, Dışişleri Bakanlığı Sekreter Yardımcısı Lord Cecil'in ifadesini naklederek, St. Jean de Maurienne anlaşmasının Ruslar tarafından onaylandığını, ancak bunun İtalya'nın savaş kapsamındaki gayretinin artması ve İzmir'in gümrüksüz limana dönüştürülmesine tabi olduğunu hatırlattı.²¹ Dolayısıyla Ekim Devrimi ile Rusya'nın savaştan çekilmesi, anlaşmanın Fransa ve Britanya tarafından tanınmaması için bir bahane olarak kullanıldı.²²

17 Bu konuda bkz DD- V/7, s.249.

18 Michael M. Finefrock, 'Ataturk, Lloyd George and the Megali Idea: Cause and Consequence of the Greek Plan to Seize Constantinople from the Allies, June-August 1922', *The Journal of Modern History*, 52, no. 1 (1980), s.1050.

19 Marcuzzi, *a.g.m.*, s.112.

20 Grassi, "Trablusgarp'tan Kurtuluş Savaşı'na İtalyan Politikasında İzmir", *a.g.m.*, s.101.

21 DDI-V/6, ss. 604-605.

22 Paul C. Helmreich, "Italy and the Anglo-French Repudiation of the 1917 St. Jean de Maurienne Agreement", *The Journal of Modern History*, Jun., 1976, Vol. 48, No. 2, s. 102.

2. 'Beşinci Sahil' Peşinde

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi, Osmanlı toprakları konulu tartışmalara ansızın sebep olmadı. Elbette, harp ertesinin olağanüstü uluslararası şartlarında İzmir ve Güneybatı Anadolu'nun resmi olarak İtalyan sömürgelerine dönüştürülmesi imkansızdı. Bu hususta, Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk kesimlerine hakimiyet tanıyan ABD Başkanı Woodrow Wilson'un 'On Dört Madde' bildirisi şüphesiz etkili olmuştur. Bu sebeple Osmanlı Devleti'yle iyi ilişkiler yürütmek adına bizzat Türkler tarafından bir İtalyan denetçi (ya da bir manda) çağırılması işlevsel bir yöntemdi. Ayrıca İtalya, İtilaf Devletleri'nden beklediği desteği almayacağını anlayınca, Anadolu sahasında daha bağımsız ve çok yönlü bir politika izlemiştir.²³ Mütarekeden sonra Sidney Sonnino'nun sık sık Osmanlı İmparatorluğu'na uygulanan ekonomik ablukanın kaldırılmasını istemesi tesadüf değildir.²⁴ İkinci olarak, Mondros Mütarekesi'nden birkaç gün sonra İtalya'nın Türk politikasını yönetecek olan Kont Carlo Sforza İstanbul Yüksek Komiserliğine atandı. Tayininden sonra (İtalyan hükümetinin de desteğiyle) Osmanlı yöneticileriyle iyi ilişkiler kurmaya ve hatta "Türlere sempati beslemeye" başladı.²⁵ Aralık ayında Sforza ile Mustafa Kemal arasında bir görüşme gerçekleşti.²⁶ Sforza'nın belirttiği gibi Türk ve İtalyan yöneticiler arasındaki sıcak temaslar Yunan projelerine ortak muhalefetle açıklanabilir.²⁷ Başka bir deyimle, Paris Barış Konferansı'nda İtalyan Temsilcisi De Martino'nun ifade ettiği gibi İtalya, siyasal ve ekonomik etkisini genişletmek isteyen sömürgeci bir devlet yerine Anadolu'nun farklı etnik ve dini grupların barış içinde bir arada yaşaması sağlayabilecek bir kuvvet olarak tanınmalıydı: "Bilindiği gibi Ön Asya'nın güney ve batı bölgelerinde Müslüman Türklerin ekseri yanında hem Hristiyan Ermeniler hem Ortodoks Rumlar, hem Musevi hem de diğer Avrupalı topluluklardan oluşan bir azınlık yaşıyor. Artık herkesçe bilinen Türklerin yönetimdeki kabiliyetsizliği ve Türkler, Ermeniler ve Rumlar arasında mevcut olan dini ve ırksal düşmanlık o kadar ortadadır ki sadece Avrupalı bir kuvvet genel huzuru ve hem Müslümanların Ön Asya'da Ermeni ve Rumlara karşı işlediği katliamların tekrarlanmasının engelenmesini, hem, bunlardan bazen daha az kanlı olmayan, (Hristiyan) zulümlerine maruz kalmış halkların tepkilerinin önlenmesini tepkilerinin önlenmesini sağlayabilir. Dolayısıyla İtalya'nın baş hedefi, yakın doğuda adalet, dini hoşgörü ve hürriyetin yeniden kurulmasına katkıda bulunmaya dayanmaktadır."²⁸

23 Çelebi, "Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri", a.g.m., s. 172.

24 Grassi, a.g.e., s.36.

25 DDI- VI/2, s.45.

26 DDI-VI/1, s.317. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Mevlüt Çelebi, "Mütareke Döneminde Mustafa Kemal Paşa-Kont Sforza Görüşmesi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 15 / 45 (Kasım 1999); F. L. Grassi, "Diplomazia Segreta Italo-Turca dopo la Prima Guerra Mondiale; Convergenze ed Equivoci (1919-1920)", a.g.m..

27 DDI- VI/2, s.45.

28 DDI-VI/2, ss.53-54.

18 Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı İtalya için hiç de olumlu olmayan bir şekilde başladı. İtilaf Devletleri hem Fiume hem İzmir üzerinde İtalyan kontrolünün karşısında durdu.²⁹ Anadolu senaryosunda ABD, Birleşik Krallık ve Fransa ile sorunlu ilişkilerin ötesinde İtalya, Ege ve Doğu Akdeniz'de büyük yayılcı beklentileri olan Yunanistan'la rekabet etmek zorunda kaldı.³⁰ Oysa, iredentizm ile emperyalizm arasında bir hayal olan 'Megali İdea' ve buna özellikle Birleşik Krallık'ın desteği, İtalya'nın Anadolu projelerini örseledi. Bir anlaşma gerçekleştirmek üzere Sonnino ile Yunan Başbakan Venizelos arasındaki görüşmeler İzmir meselesi söz konusu olunca başarısızlıkla sonuçlandı.³¹ Dolayısıyla, Venizelos'un şubat ayında İzmir sancağında Rum nüfüsüyle ilgili sunduğu istatistikler pek gerçekçi olmadığı halde İtilaf Devletleri, özellikle de Birleşik Krallık, Yunan taleplerine duyarlılık gösterdi.³² Ayrıca, görünürde kararlı bir tutum sergileyen İtalyan heyetinin aslında 'adil' bir karşılığını alması şartıyla İzmir'den vazgeçmeye rıza göstermesi, Yunan iddialarını güçlendirmekten başka bir etki yaratmadı.³³ Aslında, Anadolu'da daha güçlü bir İtalyan askeri varlığı sağlayabilecek hazırlıklara 1918 sonunda başlanmıştı.³⁴ Bununla birlikte İtalyan yöneticiler tek taraflı bir şekilde İzmir'i işgal etmeyi hiç düşünmediler. Bilindiği gibi İtilaf devletleriyle ilişkileri onarılamaz şekilde tehlikeye atmamak adına İtalyanların işgal ettiği ilk bölge Antalya'ydı. Bu yöntemle askeri müdahale İtalyan taleplerinin 'tartışılmaz' olduğu bir bölgeyle sınırlandı.³⁵ Ayrıca, Antalya'nın işgalinin Mondros Mütarekesi'nin koşullarına uygun olarak gerçekleştiği gösterilmeye çalışılarak şehirde sözde huzursuzlukların meydana geldiği hakkındaki söylentiler İtalyanlar tarafından yayıldı.³⁶ Nihayet, İtalyan birlikleri 28 Mart 1919 tarihinde Antalya'ya çıkarıldı. Antalya'da ve sonraki haftalarda gerçekleştirilen başka yerlerdeki işgalleri Osmanlı yetkililer salt resmi olarak protesto ettiği için bölgede hiçbir aktif direnişle karşılaşmadılar.³⁷ Açıkçası işgal ettiği bölgelerin halkı İtalyanların kendi yanlarına çekme politikalarından dolayı Müslümanların Yunanlara karşı düşmanlık duygusu daha fazla etkili olmuştur.³⁸ Başka bir deyişle, Paris konseyince onaylanmayan İtalyan işgallerin, yerli Müslümanlara karşı değil Yunanlara karşı yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak, İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edilmesine engel olmak isteyen İtalyan hareketler, Yunanistan'ın hareketlerini hızlandırmaktan başka bir sonuç elde edemedi.

29 Grassi, *a.g.e.*, s.26.

30 Wilcox, *a.g.e.*, ss.196-197

31 Bu konuda bkz. DDI-VI/1, s.423.

32 Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Michael Llewellyn Smith, *Ionian Vision. Greece in Asia Minor (1919-1922)*, The Michigan University Press, Ann Arbor, ss.70-77;

33 DDI-VI/2, ss.180-181.

34 Grassi, "Dove si combatte: Anatolia", *a.g.m.*, ss.76-77. İtalyan askeri faaliyetleri hakkında kapsamlı bilgiler için bkz. Giovanni Cecini, *Il corpo di spedizione italiano in Anatolia (1919-1922)*, Stato Maggiore dell'Esercito Ufficio Storico, Roma, 2010.

35 Grassi, "Dove si combatte: Anatolia", *a.g.m.*, s.86.

36 Antalya'yı işgal etmek üzere İtalyanların kullandıkları olaylar üzerine bkz. M. Çelebi, 'Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri', *a.g.m.*, ss.174-175.

37 A.m., ss.177-178.

38 A.m., s.180.

İtalyan işgalleriyle ilgili haberler Paris'teki İtilaf Devletleri temsilcileri arasında genel bir huzursuzluğun yayılmasına yol açtı. Ayrıca, Venizelos Yunan müdahalesini İtalyan yayılmacılığını önleyebilecek tek yol olarak ustaca tanıttı. 6 Nisan 1919 tarihinde Atina'da İtalyan büyükelçisi Romano Avezana, Sonnino'ya şu satırları yazıyordu: “[Yunan] Kamuoyu ve basını Antalya'da karaya çıktığımız haberleri ılımlı bir huysuzlukla karşıladı. Bizim eylemimize oldukça uysal olarak verilen bu tepki, o bölgeyi işgalimizin İzmir ve Batı Anadolu kıyılarından vazgeçmemizi sağlayabileceğine dair umutlarla açıklanıyor. [Yunan] Gazeteleri İtalya örneğini gösterip [...] Yunanistan'ın da talep ettiği bölgelere çıkmasını tavsiye etmektedir.”³⁹

Kısa sürede İzmir'de bir Yunan çıkarmasının gerçekleşme ihtimali güçlenmişti⁴⁰. Bu tabloda İstanbul Yüksek Komiseri Sforza, 20 Nisan tarihli kritik ve çelişkili bir telegrafla ABD, Fransa ve Birleşik Krallık tarafından onaylanan bir Yunan işgali gerçekleşirse işgalci kuvvetler arasında İtalya'nın bulunmamasının tehlikeli olabileceği konusunda Sonnino'yu uyardı. Başka bir deyimle, Sforza'ya göre İzmir'in işgaline katılmayan bir İtalya, kesinlikle Müslüman kamuoyunun kendine olan desteğini arttırabilir ama aynı zamanda bu yokluğu, hem Yunanların hem de Müslümanların gözünde, ülkenin prestijine zarar veren diğer İtilaf üyesi ülkeler tarafından İtalya'nın işgaline koyulmuş bir yasak olarak algılanabilirdi.⁴¹

Oysa, henüz 1919 yılının Nisan ayında İtilaf devletlerinin İzmir'in kontrolünü Yunanistan'a vereceği apaçıktır. Bu arada, 24 Nisan'da Fiume'nin Yugoslavya'ya verilmesinin ardından İtalyan temsilciler Paris Konferansı'nı terk ederek protesto etti. Sonino İtalya'ya dönerken Amiral Thaon De Revel'e İtalya'nın uygulanacağı politikanın niteliğini açıklayan şu satırları yazıyordu: “Eğer Yunanlar İzmir'e çıkarsa ve yurttaşlarımızın emniyetini tehdit eden kargaşalar meydana gelirse İtalyan yetkili makamlar ve yurttaşlarımızın koruması için bahriyelilerimizin İzmir'e çıkmalarına izin veriyorum. Yunanların olası bir çıkarmasından hemen sonra Kuşadası'na çıkarma yapmamızla ilgili emirler geçerliliğini korumaktadır”.⁴²

İtalyan heyetinin konferansı terk etmesi büyük bir hata olup İtalya'ya karşı İtilaf Devletleri tarafından duyulan hoşnutsuzluğu güçlendirdi. 2 Mayıs oturumunda Amerikan Başkanı Wilson İtalyan politikasını sertçe eleştirdi: “İtalya'nın kuşkusuz saldırgan tavrı, İtalya'nın da parçası olduğu ve çekildiği Barış Konferansı'nın tam ortasında barış için bir tehdit oluşturuyor”.⁴³ Ardından Lloyd George, Amerikan Cumhurbaşkanı'nın verdiği sert tepkiden istifade edip Venizelos'un sözlerini aktararak, saldırgan bir politika izleyen bir Türk-

39 DDI-VI/3, s.140.

40 DDI-VI/3, s.172.

41 DDI-VI/3, s.263.

42 DDI-VI/3, s.344.

43 Paul Mantoux, *Les Deliberations du Conseil des Quatre, 24 mars - 28 juin, 1919*, Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1955, s.455.

İtalyan ittifakının mevcut olduğunu belirtti.⁴⁴ Bu atmosfer içinde 6 Mayıs'ta ABD, Birleşik Krallık ve Fransa temsilcileri İtalyan heyetinin konferansa geri dönmesini beklemeden Yunanlıların İzmir'e asker çıkarmasına karar verdiler.⁴⁵

3. İzmir'in İşgali Karşısında İtalya

Orlando ve Sonnino 7 Mayıs 1919 sabahında Paris'e geri döndü. Ancak diğer İtilaf Devletleri, Yunan çıkarmasının planlandığı haberini 12 Mayıs'a kadar İtalyan temsilcilerle paylaşmadılar. Rum nüfusuna karşı katliamlar yapıldığı hakkındaki söylentilerin yayılmasının ardından, nihayet, İtalya durumdan haberdar oldu. Bu nedenle aynı günDörtlülük Konseyi, İtalya'nın resmi rızasıyla, Yunan işgaline izin verdi. Sonnino, Fransa Başbakanı Georges Clemenceau'nun sakinleştirici sözleriyle yetinmek zorunda kaldı.⁴⁶

Aynı gün, Sonnino İtalya'nın diplomatik yenilgisini açığa vurarak Bahriye Nazırı Alberto Del Bono şu satırları yazıyordu: "İzmir'in Yunanistan tarafından işgal edilmesine karar verildi. Aynı zamanda şehri Yunanistan kontrolüne bırakmak üzere istihkamları ele geçirip yeniden gemilere bindirilecek aynı miktarda İtalyan, Fransız ve İngiliz bölükler çıkarılacak. İşgal, Rumlara yönelik yeni katliamlar gerekçe gösterilerek onaylandı. Ancak müttefikler bu kararlar Ön Asya'nın topraklarının parçalanmasıyla ilgili bir net bir karara varma niyetinde değillerdir. Türk Hükümeti tahminen yirmi saat sürecek çıkartmadan on iki saat evvel haberdar olacak."⁴⁷

Doğrusu, İzmir'in işgali 15 Mayıs 1919 tarihinde gerçekleşti. Şehrin Rum halkının neşeli gösterileri içinde teslimi sırasında Yunan bölüklerine karşı bir tüfek kurşunu patlaması, Müslüman nüfusa yönelik büyük bir mezalime yol açtı.⁴⁸ Şüphesiz hem Müslüman hem Rum nüfus bu durumu İzmir'in Yunanistan'a ilhakı olarak algıladı. Bu arada, Kuşadası ve İzmir civarında bazı bölgelerin İtalyanlar tarafından işgali "Yunanların yolunu kesmek için" gerçekleştirildi. Yunanların şiddetli işgali İtalya'nın Müslümanların gözünde himayeci bir kuvvet olarak kendini tanıtmaya çalışmasını değersizleştirdi. İzmir Konsolos Muavini Indelli, Sonnino'ya gönderdiği 21 Mayıs 1919 tarihli bir telgrafla İtalyanların da aynı ABD gibi Müslüman nüfus lehine yardım faaliyetleri yürütmesi gerektiğini vurguladı: "Bütün vilayetteki Müslüman halkın gözleri üzerimizdedir, ancak bizim tehirimiz, ABD başta olmak üzere, başkalarının yanına onu çekebilir."⁴⁹ Mevcut çalışmalar⁵⁰ basın, kamuoyu ve arşiv belgelerine dayanarak İzmir'in işgaline

44 A.e..

45 E. Berber, a.g.e, s.118.

46 "[...]aujourd'hui, Smyrne n'est à personne; il ne s'agit pas de décider du sort de cette ville, mais d'exécuter une opération temporaire, dans un but déterminé" aktaran. P. Mantoux, a.g.e., s.51.

47 DDI-VI/3, s.489.

48 İzmir'in işgaliyle ilgili askeri olaylar üzerine ayrıntılı bilgi için bkz. Berber, a.g.e., ss.209-220.

49 DDI-VI/3, s.577.

50 Bkz. Çelebi "İtalyan Arşiv Belgelerinde İzmir'in İşgali", a.g.m.; Çelebi, "Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir'in İşgali", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi/Journal Of Modern Turkish History Studies*, XIX/ Özel Sayı: İzmir'in İşgali (2019), ss.131-154; Grassi, a.g.e., ss.57-63.

İtalyan tepkileri üzerinde yeterince durmuştur. Dolayısıyla bu yazı diğer araştırmacıların incelemelerinin bulgularını tekrarlamaktansa okurun dikkatini önemli bir belgeye çekmek istemektedir. Söz konusu belge Indelli'nin Sforza'ya gönderdiği 28 Mayıs tarihli rapordur: "İzmir ve Aydın vilayetlerinin büyük bir parçası üzerinde Yunan işgalinin yarattığı durumu hem zat-ı alileri hem [Kraliyet] Dışişleri Bakanlığına güncel telgrafla bildirmenin şerefine nail oldum. İşgal Müslüman nüfusun gözünde tamamen beklenmedik bir olay oldu. Onun [müslüman nüfusunun] İzmir bölgesinde İtalyan ya da en azından bütün İtilaf Devletleri'nin idaresi altında, bir mandaya yönelik umutları son ana kadar sapsağlamdı. [...]. Oysa Müslümanlar,[...] koskoca bir Müttefik deniz gücü tarafından korunmuş Yunan askerleriyle dolu nakil gemileriyle karşı karşıya kaldı. Dolayısıyla Müslümanlar çaresizce[...] kocaman Türk mahallelerini terk etmeye imkanları olmaksızın pusuya düşürülmüş ve eli kolu bağlı eski düşmanlarına teslim edildikleri izlenimine kapıldı. Şaşkın ve herhalde hiçbir tehlikeli girişim yapmak niyetinde olamayan Müslüman topluluğu zat-ı alileri temsilcisine bir protesto sunmak ve [...]tek güvendiği kuvvet olan İtalya'nın yardımını istemek üzere bir heyet gönderip, cami ve evlere sığınıp olayları bekledi. [İtalya'ya karşı] Bu iyimser umut duygusu geçikerek belirmekle birlikte 15 Mayıs'tan sonra yalnızca güçlendi. O kadar ki, Yunanların bölgenin işgal edilmesi konusunda onları cesaretlendiren İtalya olduğu fikrini yayan İngiliz ve Yunan tarafından yürütülen propagandasına rağmen tek bir işaretimiz vilayetin bölgelerini üç renkli bayağımızla örttürebilirdi. Bugün bile, şehrin Müslüman kadınları göğüslerini üzerinde bizim renklerimiz olan kurdelelerle süslüyor. Yunan kara çıkartması, idarecilerin istihbarat kusuru kabul edilmeden, şu anda açıklanamaz bir şekilde gerçekleşti. [...] 15 Mayıs günü boyunca süren ve sonraki bazı günlerde de devam eden vahşi bir Türk avı meydana geldi. Şehrin işgali gayri nizami kuvvetler tarafından şiddetle fethedilen bir yağmaya dönüştürüldü. Oldukça kesin sayılabilen hesaplara göre şehir ve civarındaki bölgelerde tekrarlanan katliamlara uğramış 600 Müslüman, 3000 yağma olayı, tecavüz ve mezalim oldu. 'Iron Duke' gemisindeki Birleşik Krallık Yüksek Komiseri, meydana gelen olaylardan haberdar ve içerlemiş olmasına rağmen, Yunan ile Türkler arasındaki çatışmalara karışmış olmamak için sert emirler aldığını bildirdi. Kuşkusuz ki işgalin ilk günlerindeki olayların ve bunların yanı sıra, Anadolu'nun bölünmesi konusunda ne olursa olsun, İzmir'in geleceğinin tehlikeye atıldığını anlayan ticari bir ruhu olan nüfus tarafından ve birkaç gün öncesine kadar vilayette İtalya yerine Yunan seçeneğini tercih eden İngiliz, Fransız ve Ermeni çevreleri arasında bile işgal desteklenmedi. Henüz yerli tüccarların çoğu başka bir yere taşınmak üzere hazırlanmakta ve çok sayıda Ermeni, İtalya'nın mandası altında olacak bölgeye yerleştirilmeyi ısrarla talep etmektedirler. Rumların diğer topluluklarla bir arada yaşayabilme noktasındaki uyumsuzluğu iyiden iyiye anlaşılmaya başlandı [...]. Bugün İtalya bütün Müslüman, Musevi ve diğer Avrupalı toplulukların desteğine güvenebilmektedir. Bize muhalif olan İngiliz ve Amerikan propagandası ise şimdilik pek başarılı olamamıştır[...]. Tahmin edilebileceği gibi, işgalin ilk günlerinde Rumların epeydir beslediği kin ve son zamanlarda Yunan sivil ve askeri makamları ve Atina Basını tarafından pervasızca yürütülen karalama politikasından dolayı topluluğumuz da sorun yaşadı. O kadar ki Yunan komutanlığı ve görevine yeni geçen Yüksek Komiser mösyo

Sterghiadis, temin ve onarımlarda kendilerini cömert göstererek, huzurun yeniden tesis etmesi ve yaşamın normale dönmesi için şahsım ve meslektaşlarımla işbirliğinde bulunmaya kendileri isteklilik gösterdi. Her durumda, onların hem sivil hem askerlerin her türlü arzularını, en azından şimdilik, kontrol edebileceklerinden şüphe duymaktayım. [...] Nitekim Yunan çeteleri işgalden birkaç gün önce bölüklere yol açmak üzere kırsal bölgeleri basmaya başlamadan evvel, defalarca hüküm giymiş meşhur Giritli eşkıyaların İzmir sokaklarında gezip Yunan makamlarla sıkı ilişkiler yürüttüğü görüldü. Bu olaylar yüzünden Akdeniz'in baş ticari limanlardan birini yeniden düzenlemek zahmetli olacak. Geleceğini tahmin etmek de güçtür. Yunan bölükler tarafından yapılmış katliamların yankılarını ve Müslümanların onlara direnme niyetlerini bildiren İzmir ve iç bölgelerin Müslüman eşraflarının ziyaretlerini her gün kabul ediyorum. Ancak işgali çoktan tamamlanmış Manisa ile bazı önemsiz çatışmalara rağmen bugün içinde gerçekleştirilecek Aydın'ın işgali Müslüman topluluğunun bölünmüş, kararsız ve en önemlisi bir yönetim arayışında olduğunu gösteriyor. [...] Saygın ve güvenilir bir yönetim ortaya çıkarsa ve bu Müslüman halkların iradesi tek bir örgütlenmede birleşirse, Barış konferansının ani kararının, daha ciddi ve onu düzenlemek üzere daha fazla vakit ve can kaybı gerektiren başka bir 'sorun' yaratmış olabilir.”⁵¹

İtalyan makamların diğer rapor ve yazıları gibi Çelebi'nin yerinde tespitleriyle bu rapor da Yunanların çıkarmasıyla ilgili yağmalar üzerine ışıktutan önemli kaynaklardandır.⁵² Ancak, İtalya'nın tarafsız bir kuvvet olarak algılanması ve İzmir'in İtalyan emperyalist hayallerinden ayrı tutulması hayli güçtür. Tarafımızca, bu raporun İzmir'in işgalinden sonra İtalya ile Yunanistan arasında devamlı artan propaganda çatışmasının bir yüzü olarak değerlendirilmesi gerekir.⁵³ Başka bir deyişle, İtalyan makamlarının Yunan mezalimini kınamasının sebebi sadece Türk halkına uygulanan zulüm değil, aynı zamanda kendi çıkarları olmuştur. Zira Yunanistan İzmir meselesinde İtalya'ya rakip olduğundan, İtalya da Helenizm'e hep karşı durmuştu. İtalya'nın yayılmacı hayalleri dikkate alındığında, Müslümanların İtalya'ya karşı besledikleri (geçici) sempati, İzmir'in “kaybedilmesi”ne kıyasla fani bir avuntu olmuştur.

51 DDI-VI/3, ss.652-655.

52 Çelebi, “İtalyan Arşiv Belgelerinde İzmir'in İşgali”, a.g.m., s.55.

53 Grassi, “Dove si combatte: Anatolia”, a.g.m., ss.104-105.

Sonuç

Orlando hükümetinin istifasından sonra, 23 Haziran 1919 tarihinde diplomatik deneyimden yoksun olan ve iç politikaya daha fazla önem veren iktisatçı Francesco Saverio Nitti İtalya Krallığı'na Başbakan olarak atandı. İtalyan dış politikasını ise, sağcı bir liberal olan Tommaso Tittoni yönetti. Tittoni, göreve getirildikten hemen sonra Sonnino'nun politikasını devam ettireceğini bildirdi. Aslında İtalyan Senatosunda yaptığı ilk konuşmada Tittoni, İtilaf Devletleri'nin İtalya'ya karşı benimsediği tutumu sertçe eleştirip gizli diplomasinin kötü yanlarını açığa vurarak uzlaşmacı olmayan bir politika izleyeceğini beyan etti. Ayrıca, İtilaf Devletleri'nin İzmir konusunda Londra ve St. Jean de Maurienne Antlaşmalarına ihanet ettiğinden dem vurarak İtalya'nın sömürgelerinin gelişmesini sağlayan bir barış antlaşmasını kabul edeceğini duyurdu.⁵⁴ Tittoni'nin bu konuşması nasyonalist İtalyan kamuoyunun desteğini almakla beraber Müttefiklerin sert eleştirilerine neden oldu. 28 Haziran'da İngiliz Dışişleri Bakanı Balfour, İtalyan hükümetine bir muhtıra göndermekle görevlendirildi.⁵⁵ Muhtıra tartışmaya yer bırakmayacak şekilde İtalya'nın dış politikasını kökten gözden geçirmesini ve diğer müttefiklere karşı muhalif faaliyetlerine son vermesini buyuruyordu. Başka bir deyişle, İtalya'nın Anadolu'daki bağımsız politikasına ve askeri harekâtlarına son vermesi isteniyordu. İtalya bu taleplere uymaması durumunda, uluslararası arenada yalnız kalabilirdi.

28 Haziran Muhtırası yeni hükümeti köklü değişikliklere zorlayan bir ultimatomdan başka bir şey değildi. İtalya için diplomatik bir felaketi önlemek için harekete geçen Tittoni, Paris'e gelir gelmez Yunan ve İtalyanların işgal ettikleri bölgeler arasında sözüm ona bir sınır belirlenmesini kabul ettirdi. Bu doğrultuda, Yunanların Büyük Menderes nehrinin sağ kıyısını geçmemesi kararlaştırıldı. İtalyan heyetine göre bu anlaşma İtalyan işgallerinin gayri resmi olarak da olsa onaylanması demektir.⁵⁶ 18 Temmuz'da gerçekleşen Paris Barış Konferansında İtilaf Devletleri temsilcileri Osmanlı makamlarının talebini kabul ederek İzmir olaylarını inceleyecek bir soruşturma komisyonu kurulmasına karar verdi.⁵⁷ Komisyona Venizelos'un sunduğu bir Yunan temsilcisinin dahil edilmesine karşı çıkan İtalyan heyeti, amacına ulaştı.⁵⁸ Bu başarılarından sonra Tittoni, Yunan temsilcilerle yeni görüşmeler başlattı. Unutmamak gerekir ki İzmir'in işgalinden sonra İtalya ile Yunanistan arasındaki ilişkiler gerginleşmişti. Hatta İzmir Konsolosu Kont Carlo Senni'nin Tittoni'ya yazdığı gibi 8-9 Haziran 1919 tarihinde İtalyan ve Yunan bölükleri arasında silahlı

54 Senato del Regno, *Atti Parlamentari*, Legislatura XXIV – I Sessione 1913-19, Discussioni - Tornata Del 25 Giugno 1919, ss.4910-4912.

55 DBFP-I/4, ss.4-6.

56 DDI-VI/4, ss.10-11.

57 Bu konuda bkz. Peter M. Buzanski, "The Interallied Investigation of the Greek Invasion of Smyrna, 1919." *The Historian* 25, no. 3 (1963), ss.325-43.

58 DDI-VI/4, ss.10-11.

çatışmalar meydana gelmişti.⁵⁹ Şüphesiz Tittoni'nin aldığı karar, İtalya'nın o ana kadar yürüttüğü politikayla çelişmekle birlikte, bir yandan İtilaf Devletleri'yle ilişkilerdeki gerilimi azaltmaya, diğer yandan da hem Balkanlar ve Anadolu'da Yunanistan'la mevcut bütün sorunlarını çözmeye yönelikti.⁶⁰ Tittoni, Başbakan Nitti'nin desteğini aldıktan sonra 28 Temmuz'da Venizelos'la gizli bir anlaşma yaptı. Anadolu'yla ilgili bu antlaşmanın en önemli maddesine göre İtalya, Yunan desteği ile Arnavutluk'ta bir İtalyan mandası kurulması karşılığında Rodos hariç On İki Ada'nın Yunanistan'a verilmesini kabul ediyor ve buna ek olarak İzmir üzerindeki bütün iddialarından vazgeçiyordu.⁶¹ Anlaşma gizli olduğu halde söylentileri yayılmaya başlayınca hem Türk hem İtalyan kamuoyunda olumsuz karşılandı. Nitekim Grassi'nin ifade ettiği gibi, İtalya bu anlaşma yoluyla konferansın ilk aylarında İtalya'nın uğradığı bütün yenilgileri onaylamaktan başka bir sonuç elde edemedi.

Sonuç olarak, İtalya'nın Anadolu'daki emperyalist planları yetersiz bir şekilde tasarlanmış olmakla beraber başarılı olması için gereken hem mali hem askeri kaynaklardan yoksundu. 1919 yılı Mart ayında sömürgeci iddiaları bağlamında uluslararası konjonktürün değiştiğini anlamaya başlayan İtalyan yönetimi, İzmir'in işgalinin Mustafa Kemal önderliğindeki Milli Kurtuluş Hareketi'ni ne kadar güçlendirdiğini kavrama noktasında ise bir o kadar yetersiz kaldı.

59 DDI-VI/4, s.84.

60 Yunan-İtalyan anlaşmalar üzerine bkz. Maria Grazia Melchionni, "Accordi Italo - Greci a Parigi (1919-1920)", *Rivista Di Studi Politici Internazionali*, 48, no. 3 (191), 1981.

61 Anlaşmanın Fransızca metni DDI-VI/4, ss.147-151'da bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

I. Yayınlanmış Kaynakları

- DDI-V/7: Documenti Diplomatici Italiani, Quinta Serie, Volume 7, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato, Roma, 1978.
- DDI-V/6: Documenti Diplomatici Italiani, Quinta Serie, Volume 6, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato, Roma, 1988.
- DDI-VI/1: Documenti Diplomatici Italiani, Sesta Serie, Volume 1, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato, Roma, 1955.
- DDI- VI/2: Documenti Diplomatici Italiani, Sesta Serie, Volume 2, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato, Roma, 1980.
- DDI-VI/3: Documenti Diplomatici Italiani, Sesta Serie, Volume 3, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato, Roma, 2017.
- DBFP-I/4: Documents on British Foreign Policy 1919-1939, (Eds. E. L. Woodward and R. Butler), Oxford, 1919.

II. Resmi Yayınlar

- Agreement between France, Russia, Great Britain and Italy, signed at London, April 26, 1915, H.M. Stationery Off., London, 1920.
- Senato del Regno, Atti Parlamentari, Legislatura XXIV – I Sessione 1913-19, Discussioni - Tornata Del 25 Giugno 1919.

III. Kitaplar

- AYDIN, Cemil, *The Idea of Muslim World*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2017.
- BERBER, Engin, *Sancılı Yıllar-İzmir 1918-1922: Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997.
- BEVIONE Giuseppe, *L'Asia Minore e l'Italia*, Fratelli Boccia Editori, Milano-Roma, b.t.y.

- CECINI Giovanni, *Il Corpo di Spedizione Italiano in Anatolia (1919-1922)*, Stato Maggiore dell'Esercito Ufficio Storico, Roma, 2010.
- GRASSI, Fabio L., *İtalya ve Türk Sorunu 1919-1923, Kamuoyu ve Dış Politika*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.
- MANTOUX, Paul, *Les Deliberations du Conseil des Quatre, 24 mars - 28 juin, 1919*, Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1955.
- MONZALI, Luciano, *Il Colonialismo nella Politica Estera Italiana*, Società Editrice Dante Alighieri, Roma 2017.
- PETRICIOLI, Marta, *L'Italia in Asia Minore. Equilibrio Mediterraneo e Ambizioni Imperialiste alla Vigilia della Prima Guerra Mondiale*, Sansoni, Firenze, 1983.
- SMITH, Michael L., *Ionian Vision. Greece in Asia Minor (1919-1922)*, The Michigan University Press, Ann Arbor.
- WILCOX, Vanda, *The Italian Empire and the Great War*, Oxford University Press, Oxford, 2021.

IV. Makaleler

- BUZANSKI, Peter M., "The Interallied Investigation of the Greek Invasion of Smyrna, 1919." *The Historian* 25, no. 3 (1963), ss.325-43.
- ÇELEBİ, Mevlüt, "Mütareke Döneminde Mustafa Kemal Paşa-Kont Sforza Görüşmesi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 15 / 45 (Kasım 1999), ss.791-800.
- _____, "Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri", *90.Yılında Millî Mücadele Sempozyumları Bildiriler*, (Haz. H. Aytuğ Tokur), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2011, ss.169-194.
- _____, "İtalyan Arşiv Belgelerinde İzmir'in İşgali", XIV. Türk Tarih Kongresi, (9-13 Eylül 2002), Kongreye Sunulan Bildiriler, I. Cilt, TTK Yayını, Ankara 2006, ss.45-61.
- _____, "Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir'in İşgali", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi/Journal Of Modern Turkish History Studies XIX/ Özel Sayı: İzmir'in İşgali* (2019), ss.131-154.
- FINEFROCK, Michael M., "Ataturk, Lloyd George and the Megali Idea: Cause and Consequence of the Greek Plan to Seize Constantinople from the Allies, June-August 1922", *The Journal of Modern History*, 52, no. 1 (1980), ss.1047-1066.

- GRASSI, Fabio L., "Diplomazia Segreta Italo-Turca dopo la Prima Guerra Mondiale; Convergenze ed Equivoci (1919-1920)", *Clio*, Anno XXXIX - n. 1 (gennaio-marzo 2003), ss.51-84.
- _____, "Trablusgarp'tan Kurtuluş Savaşı'na İtalyan Politikasında İzmir", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri 6-8 Eylül 2009 I Cilt*, (Haz. Oktay Gökdemir), İzmir, 2010, ss.94-106.
- _____, "Dove si combatte: Anatolia", *Tra il Bosforo e l'Egeo. La Marina italiana e la fine dell'Impero ottomano 1919-1923*, (Haz. Alessandro Vagnini), Ufficio Storico della Marina Militare, Roma, 2021, ss.71-164.
- IMPERATO, Federico, "L'Italia e gli accordi di San Giovanni di Moriana", *La Guerra di Cadorna 1915-1917 Atti del Convegno Trieste - Gorizia 2 - 4 Novembre 2016*, (Haz. Pietro Neglie-Andrea Ungari), Ufficio Storico Sme, Roma, 2018, ss.383-399.
- MARCUZZI, Stefano, "A Machiavellian Ally? Italy and the Entente (1914-1918)", *Italy in the Era of the Great War*, (Haz. V. Wilcox), Brill, Leiden-Boston, 2018, ss.99-121.
- MELCHIONNI, Maria Grazia. "Accordi Italo - Greci a Parigi (1919-1920)", *Rivista Di Studi Politici Internazionali*, 48, no. 3 (191), (1981), ss.465-80.
- TOSCANO, Mario, "Gli Accordi di S. Giovanni di Moriana", *Annali di scienze politiche*, Marzo 1936, Vol. 9, No. 1 (Marzo 1936), ss.21-50.
- YELLİCE, Gürhan, "Megali İdeamı Mare Nostrummu? Mondros Mütarekesi'nden İzmir'in İşgaline İtalyan-Yunan İlişkileri ve Propaganda Savaşı, 1918-1919", *Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal of History School (JOHS)*, Ekim 2018, October 2018, Yıl 11, S. XXXVI, ss.177-228.

Extended Abstract

This essay aims to offer an updated historical account of the Italian involvement in the partition of the Ottoman Empire focusing specifically on the events which led to the 15 May 1919 Greek-led interallied occupation of İzmir and the beginning of the failure of the Italian claims in Anatolia. Through the reading of the Italian diplomatic sources as well as existing historiography on the subject, the essay attempts to evaluate the position of İzmir in the Italian expansionist plans and to reconstruct the Italian leading cadre's perception of the occupation of the city.

After the end of the Italo-Turkish war of 1911-1912, Italy became more directly involved in the Ottoman affairs. The Italian intervention in the Great War following the signature of the London Pact encouraged the dream of extending the country's influence over Eastern Mediterranean and Anatolia. However, the treaty was extremely vague as regards to Italian future territorial gains. As the rumors about the Sykes-Picot Treaty reached Italian authorities, a more incisive diplomatic action supporting Italian expansionism took place. Moreover, between 1916 and 1917 emerged a broad movement of public opinion, which included liberals, conservative as well as nationalist writers, calling for a 'minimum program' of colonial claims in the Balkans, in Africa and Anatolia as well. In this light the so called 'Franchetti memorandum', signed by prominent intellectuals and civil servants, demanded the establishment of a direct rule on all the port-cities in Southern and Western Anatolia, including İzmir, which hosted a relevant Italian community. During the hard negotiations led by the Minister of Foreign Affairs Sidney Sonnino at St. Jean de Maurienne on 26th April 1917, Italy obtained the recognition of its claims on Antalya, Konya and İzmir by Great Britain and France on the condition of Russian approval. Significantly, after the October Revolution and Russian withdrawal from the conflict and the end of the war, the Entente refused to recognize the Italian claims. At the same time, the British plan to assign the administration of İzmir to Greece, which struggled for the realization of the 'Megali Idea' (Great Idea), provoked a deep resentment and the reorientation of Italian policy toward the Ottomans. In other words, when it was clear that the Entente Powers would not support its colonial claims in Anatolia, Italy started a more pro-Turkish policy which aimed to counter the Greek claims on western Anatolia. The new Italian

attitude aimed to legitimize Italy as an 'impartial' power, rather than a colonial one, willing to protect Muslims' interests against the Greek ambitions. The occupation of Antalya on 28th March 1919 without getting the approval of the other Entente powers must be seen in the framework of this independent policy. However, this Italian unilateral step, along with the controversies regarding the future of Fiume/Rijeka, led to a downturn in the relation with the allies and to the retirement of Italy from the Paris Peace Conference on 24th April 1919. Retrospectively it is indeed clear that the Italian invasion of Antalya faced the country with the danger of diplomatic isolation and had no other result than that of speeding-up the British-backed Greek plan to gain the control of İzmir. After the return of the Italian delegation to the Peace Conference, Italy had no choice than to reluctantly endorse the decision to allow the Greek-led interallied occupation of İzmir on 15th May 1919.

Although the Greek occupation of the city involved a loss of prestige of Italy in the eyes of Ottoman public opinion, in the framework of the Greek-Italian propaganda war the Italian authorities carefully documented the Greek atrocities against the city's Muslim population. However, the resignation of the cabinet led by Vittorio Emanuele Orlando, which led to that of Sidney Sonnino from the office of Minister Foreign Affairs, opened an even more difficult stage in the relations between Italy and the other victorious powers. The aggressive declarations by the new Minister of Foreign Affairs, Tommaso Tittoni, who stated that Italy was going to follow an uncompromising policy provoked a harsh reaction by the United States, Great Britain and France whose representatives issued a *memorandum* which strongly condemned Italy's unilateral attitude. Faced once again with the concrete danger of international isolation, Tittoni, reached an agreement with Greek Prime Minister Venizelos which contradicted the policy Italy had followed so far. Even if the so-called Tittoni-Venizelos agreement did not stop the ongoing propaganda activities against Greece, it showed the inconsistency of the Italian colonial claims in Anatolia. In other words, Italy remained posed between expansionist ambitions and the lack of military and financial resources to realize them.